

УДК 343.3/.7(091)

Г.В. Федотова,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ВИТОКИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОСТУПКИ

Стаття присвячена визначенню ролі проступку у формуванні правосвідомості громадян шляхом аналізу трактувань загальноприйнятих правил, законів та віровчень, які є ціннісною мотивацією та позитивно впливають на людину. Обґрунтовано, що в процесі розвитку суспільства релігія відіграла значну роль у виникненні норм права і їх подальшому узагальненні. Правова свідомість у минулому була тісно пов'язана з релігійними уявленнями. У багатьох випадках релігійні норми ставали джерелом правових норм, а біля витоків правосуддя часто стояли церковні служителі.

Ключові слова: проступок, гріх, провина, закон, норма.

Статья посвящена определению роли проступка в формировании правосознательности граждан путем анализа трактовки общепринятых правил, законов и вероисповеданий, которые являются ценной мотивацией и положительно влияют на человека. Аргументировано, что в процессе развития общества религия отображала значительную роль в появлении норм права и их дальнейшем обобщении. Правовое сознание в прошлом преимущественно соединялось с религиозным пониманием. Во многих случаях религиозные нормы становились источником правовых норм, а у истоков правосудия часто стояли церковные служители.

Ключевые слова: проступок, грех, вина, закон, норма.

З давніх часів первісні суспільства регулювали поведінку людей за допомогою норм-звичаїв, сформованих у відповідному осередку. Звичай вважали вираженням традиції, загальноприйнятим порядком, правилом, яке здавна існувало в громадському житті й побуті якого-небудь народу, суспільної групи, колективу тощо. Згодом на основі норм-звичаїв, якими врегульовувалися найбільш стійкі суспільні відносини протягом тривалого часу (під час розпаду первіснообщинного ладу) запроваджено правові звичаї. Історично першим джерелом права був правовий звичай, з притаманними йому ознаками норми права, який регулював відносини у період становлення держави і генетично походив від звичаю традиційного. Проте не кожний звичай набував правового статусу, а тільки той, який відповідав інтересам певної групи людей, тієї чи іншої спільності або суспільства загалом та визнавався державою, яка надавала йому статусу норми права. Особливістю цих норм є те, що вони не встановлювались рішенням органів держави, а виникали в результаті багаторазового застосування протягом століть, закріплюючи людський досвід у свідомості людей. Крім того, в результаті санкціонування державою звичай набував загальнообов'язкового характеру, гарантуючи виконання і реалізацію заходів державного примусу.

Концептуальні та теоретичні підходи до формування правових положень виявлялись предметом обговорення давньогрецьких і давньоримських філософів, що є величезним вкладом у скарбницю правової думки. Вони стояли біля витоків теоретичного підходу до проблем формування державно-правових явищ. Мислителі трактували свободу не як соціально-політичне, а як духовне явище, і на цій основі проголошували принцип загальної свободи і рівності людей по божественним законам природи. Так, на думку давньогрецьких вчених, закон як прояв свободи та спеціальний феномен життя мав своїм підґрунтям необхідний порядок природи. Представники так званих “семи мудреців” – Фалес, Хілон, Періандр (у першій половині VI ст. до н. е.) наголошували: “Не роби сам того, що ти засуджуєш в інших”, “Підкоряйся закону”, “Підкоряйся тому закону, який ти постановив сам для себе”, “Наказуй не раніше, ніж сам навчишся підкорятися”, “Не обмежуйся лише покаранням злочинця, а попереджуй злочини” [1, с. 85–86]. Під названими гаслами вбачаються раціональні основи практичної мудрості, у тому числі стосовно суспільного життя, його законів і порядків. Висловлювані афоризми характеризували тенденції та перспективи розвитку права і закону, ролі правових норм у суспільстві того часу, але і на сучасному етапі цілком відповідають засадам правової політики.

Згодом питання, пов’язані з можливостями легітимного впливу на суспільство та окрему особу, стають предметом обговорення Сократа і його учнів: Платона та Арістотеля. Поставивши у центр своєї філософії людину, Сократ (469–399 рр. до н.е.) – одна з найцікавіших фігур у духовній історії людства – стверджував, що людина, чия поведінка містить у собі ознаки протиправності, має сама обирати собі покарання. Основними ж чеснотами він вважав стриманість, мужність, справедливість. Ці чесноти, а також моральні закони, засновані на них, Сократ вбачав вічними і незмінними [2, с. 122]. Його наступник Платон (427–347 рр. до н.е.) серед значної кількості своїх наукових доробків проблеми поведінки особи з точки зору права розкриває у трактатах “Критон” та “Закони” [3, с. 130]. Перший – пропагує ідеї справедливості та рівності, обґрунтовує самосвідомість винної особи через призму добровільного виконання покарань, таким чином демонструючи повагу до права, другий – становить систематизовану сукупність правових приписів, один із розділів яких “Вчення про злочин та кару” спрямований на розуміння та регулювання протиправної поведінки особи. Платон стверджує: “Право і справедливість полягають у тому, щоб кожен мав і робив своє так, щоб ніхто не мав чужого і не позбавлявся свого”.

Видатний філософ Арістотель (384–322 рр. до н.е.), передаючи наступним поколінням теоретичні основи, зазначає: “Усякий закон в основі припускає свого роду право” та наголошує: “правові норми щодо діянь, вчинків, провин, проступків повинні знайти своє втілення в законі” [4]. Створення самостійної науки – юриспруденції, було значним досягненням давньоримських дослідників. Правові питання та їх втілення в законі, зокрема визначення природного права, розглядалися Ціцероном (Сіцеро), 106–43 рр. до н.е., – знаменитим римським оратором, державним діячем і мислителем. У творчості Ціцерона значне місце посідає державно-правова проблематика щодо природного права, в якому природний закон наділений станом постійного, вічного і закликає до виконання обов’язку, наказуючи та забороняючи. Цей закон є “істинним законом”, він один і той же завжди і всюди, “на всі народи і на всі часи буде поширюватися один вічний і незмінний закон; при цьому він буде спільним наставником і повелителем всіх людей як Бог, творець, суддя, автор закону”. Будь-хто, хто, зневаживши людську природу, свавільно

не підкоряється цьому закону, на думку Цицерона, є втікачем від самого себе і неминуче понесе найбільшу (Божу) кару, навіть якщо зуміє уникнути звичайного людського покарання.

Давньоримські філософи окремо не розмежовували поняття злочину та гріха, порушника загальноприйнятих правил чи законів розглядали як антагоніста одночасно і групи, і богів. Причину злочинних дій пояснювали діями злих духів, які оволодівали душею людини і змушували її виконувати свою злу волю. Заняття правом, світська юриспруденція, “цивільна мудрість” продовжували залишатися, за словами відомого римського юриста Ульпіана, “святою справою”, а юристи визнавалися жерцями.

Наукові доробки перелічених вище давньогрецьких та давньоримських учених лягли в основу наукових течій наступних історичних періодів. Попри те, в добу Середньовіччя та Відродження, за наявності у Церкві власної судової системи, а також глобального впливу на правову систему всіх країн християнського союзу, релігійні діячі сприяли формуванню власного підходу до інституту детермінації поведінки особи, правоохоронної діяльності та права в цілому.

У Середньовіччі, коли християнство було основою життя людини, теорія заволодіння дияволом, як правило, мала тенденцію злиття з християнською концепцією первородного гріха. “Гріх” – це зло, що прийшло лише після того, як ти його впустив. Саме тому “гріх” пояснюється в тому числі і впливом демонічних сил, але в основному визначається тим, що зробив ти сам. У християнському сенсі “гріх” – це спотворення людської природи, виправити яке можливо лише покаанням та каяттям.

У священній книзі християн Біблії, одній із найвизначніших пам’яток світової релігійної думки, яка міцно вросла в духовність і культуру багатьох народів, поняття “гріх” (євр. *ḥattāt*; грец. *ἁμαρτία*) пов’язується з такими словами, як “провина” (євр. *avón*), “переступ” (євр. *peša*; грец. *παράβασις*) та “проступок” (грец. *παράπτωμα*). Як ми бачимо, першопочаток дефініції проступку має релігійне коріння. Слово (грец. *παράπτωμα*) буквально означає “падіння поряд” і може перекладатись як “хибний крок” або “проступок”. Водночас Біблія (грец. Βίβλια – книги) робить неоцінений вклад у розвиток моралі людства, її положення постановляють допомагати бідним, поважати старших та розумніших, проголошують цінність людського життя [5]. Висвітленню питань щодо розуміння гріха, провини, проступку приділялись роботи і вчених Середньовіччя. Так, Святий Августин Аврелій (Augustinus Sanctus, 354–430 pp.) – один із видатних ідеологів християнської церкви та західної патристики, політичні та правові погляди якого викладені в роботі “Про град Божий” (“Про Боже місто”) та низці інших творів. Учений, використовуючи етико-моральний підхід при розкритті судження про законне і злочинне, проступки і злочини, висловлював такі думки: “коли непоборна пристрасть псує душу і тіло – це проступок; коли вона діє на шкоду іншому – це злочин”. Таким чином, на думку Августина, покарання ніколи не буває зовнішнім свавіллям, оскільки справедливе покарання вже міститься в самій вині і неминуче впливає з неї; далі він уточнює: “Справедливе покарання... полягає у тому, що людина втрачає те, чим вона не захотіла добре користуватися... той, хто не захотів вчиняти правильно, коли міг, втрачає цю можливість, коли захоче вчиняти правильно” [6] .

У розвинутій Августином християнській концепції історії людства, яка ґрунтується на біблійних положеннях, усі соціальні, державні та правові установи визнаються наслідком гріховності людини. Ця гріховність зумовлена тим, що

Бог наділив людину вільною волею, тобто здатністю жити по-своєму, по-людськи, а не по-божому. А коли людина живе по-людськи, а не по-божому, вона подібна до диявола. Власне, на думку Августина, все людство у всі часи поділялося на два розряди: тих, хто живе по-людськи, і тих, хто живе по-божому; “ці два розряди ми символічно назвали двома градами, тобто двома суспільствами людей, з яких одному призначено вічно царювати з Богом, а другому – підлягати вічному покаранню з дияволом”. Перший – це “град Божий” – духовна спільність, яка базується “на любові до Бога, доведеній до презирства до себе”, другий – це “град земний” – тобто держава, яка базується “на любові до себе, доведеній до презирства до Бога”. “Громадян земного граду, – продовжує далі Августин, – породжує зіпсована гріхом природа, а громадян граду небесного породжує благодать, яка звільняє природу від гріха”. Гріховність земного державно-правового життя (відносин і положень у “земному граді”) проявляється, згідно з Августином, у пануванні “людини над людиною”, в існуючих відносинах управління і підпорядкування, панування і рабства. Такий стан справ, який склався внаслідок первородного гріха і гріховності людської природи, Августин називає “природним порядком” людського життя. Цей порядок, який склався природним шляхом, Августин критикує з релігійно-ідеальних позицій Божого порядку і його земного прообразу, репрезентованого в житті “вибраних” та їхніх общин (християнської церкви). Цей гріховний порядок світу має тимчасовий характер і триватиме до другого пришествя Христа і судного дня, коли буде встановлене “царство небесне”, а благочестиві отримають “ангельське життя”. Проте доки не настав зазначений час, Августин наголошує на важливості земних державно-правових порядків і навіть бере їх під захист з єдиною умовою, що вони не мають чинити перешкод поширенню християнської релігії. Важливим у концепції Августина є трактування зла. “Злом називається і те, що людина робить, і те, що вона терпить, тобто це гріх та покарання... Людина вчиняє зло, яке хоче, і терпить зло, якого не хоче”. Сама поява зла, його сутність зумовлена вільною волею, вільним вибором людини та їхньою деформацією. Суть цієї ідеї зводиться до того, що Бог не відповідає за зло, зло зумовлене діями самих людей, їхніми деформованими свободою вибору та здатністю приймати рішення. У питанні про різні форми людських спільностей Августин із певною християнською модифікацією поділяє органічну концепцію Цицерона про наявність таких спільностей, як сім’я, держава, мовна спільність і, врешті, універсальна спільність, яка об’єднує все живе з Богом. Цікавим у цьому аспекті є твердження Августина про те, що було б краще, якби замість світової Римської держави, яка охоплює різні народи, виникло багато малих за розмірами “правильних народів” (національних держав), які б жили поруч один з одним у мирному сусідстві як різні сім’ї.

Покладаючись на здобутки давньогрецьких і давньоримських філософів, мислителі Середньовіччя пов’язували основні чинники формування поведінки людини з поняттями справедливості, права, законодавства, Біблією, проте визнавали не лише гріховну поведінку та дії, а й думки та наміри.

Провідною релігією на Русі стало християнство, з прийняттям якого в даному осередку з’являється ще один вид соціальних норм – релігійні, які можна характеризуються як правило чи вимога конфесії до особи, де визначено обсяг, характер, а також межу можливого й допустимого в поведінці віруючого. Релігія висувала певні вимоги до соціальної поведінки людей, чинила регулятивний вплив на суспільні відносини. Вироблені релігією правила поведінки стосуються не тільки здійснення культу, а й особистого чи суспільного життя людини.

Характерними рисами релігійних норм як виду соціальних норм є притаманні ознаки, зокрема релігійним нормам властиві основні засоби регулювання: дозвіл, зобов'язання, заборона. Окрім того, релігійні норми містять вказівки на священні джерела правил поведінки і на надприродні засоби їх забезпечення: релігійна норма виступає як зразок поведінки віруючих людей за певних обставин, а також є еталоном навіть суспільних відносин; релігійна норма часто регулює відносини, що знаходяться поза компетенцією інших соціальних норм, оскільки ці відносини виникають під час виконання релігійних культів і задоволення релігійних потреб. Релігійні норми, на відміну від інших, найчастіше мають авторитарний характер, формулюються як веління, які необхідно виконувати, порівнюючи з вимогами будь-яких інших норм, навіть якщо є заборона наслідувати останнім (скажімо, норми Біблії обмежують дію звичаю кровної помсти, хоча вона передбачена іншими звичаями). Будь-яка релігійна норма посиляється на волю надприродних сил (Бога), вимагає від її послідовників сліпої дисципліни, незмінного дотримання своїх приписів, покірності всім вимогам релігії. Релігійні норми невід'ємні від віри, тобто вони захищені посиленням на священні джерела, які мають надприродну сутність. Цим вони відрізняються від моральних, правових та інших соціальних норм. Тому релігійні норми розглядаються віруючими як справжні веління Бога чи верховного служителя культу (наприклад, патріарха). Водночас такий зв'язок норм із релігійними поглядами та уявленнями, а також витлумачення їх у свідомості віруючих не завжди очевидні. Інколи вони мають суто земне походження. У таких випадках застосовуються інші засоби забезпечення їх авторитету – погроза надприродною карою, побажання нагороди Божої, церковне покарання відповідно до канонічного права. З часом до цього додається кримінальна відповідальність за так звані релігійні злочини, а потім і цивільно-правова відповідальність за недотримання окремих релігійних норм чи ритуалів. Релігійні норми, на відміну від інших, викладено у святих книгах, у зведеннях церковного канонічного права, у статутах конфесійних організацій тощо. Їхні різновиди можна умовно розділити: за характером веління – на позитивні та негативні, за об'єктом регламентації – на загальногрупові та спеціальні, за характером регулювання суспільних відносин – на культові та організаційно-функціональні норми.

Таким чином, порушення Закону Божого оцінюється християнським віровченням як одна зі складових гріха, гріховної поведінки та є предметом багатьох джерел християнської літератури. Основні твори раннього християнства з'явилися в другій половині I ст. – в середині II ст. З них 27 було канонізовано, тобто офіційно визнано церквою, і вони склали “Новий завіт Господа нашого Ісуса Христа”. Це – чотири Євангелія (від Матфея, від Марка, від Луки і від Іоанна), Діяння святих апостолів, 21 послання апостолів та Об'явлення Іоанна Богослова (“Апокаліпсис”). Проте поняття “гріха” та “злочину” належать до різних сфер, зокрема, релігійної та правової, натомість спільною та основною причиною для них постає зло. Одним із засобів протидії злу є закони, хоча і релігійні спрямування покликані на боротьбу та запобігання злу. Цінність християнської ідеї гріховності і полягає в тому, що вона дозволяє людині (і зобов'язує її) усвідомити свій гріх, вину за вчинки, осмислити прагнення подолати його, очистити своє сумління від провини [7]. Сьогодні теоретики права все частіше звертаються до біблійних норм, вбачаючи в цьому високу наукову та інтелектуальну цінність і вважаючи, що до них можна ставитися з абсолютною довірою. Адже в Біблії сформульовані основні заповіді, які визначають морально-етичні основи християнства, які переплітаються з кримінально-правовими нормами. При цьому церкву визнають

інстанцією, що проголошує сенс буття та моральні цінності, яку не може замінити будь-яка інша державна інституція. Саме церква значною мірою визначає нормативні вартості та мотиваційні імпульси, що змушують людину відчувати відповідальність за суспільство і державу. Побудована на засадах свободи, правова держава живиться моральними, культурними та духовними цінностями, які традиційно і систематично культивуються церквою. Складовою церковного законодавства постає канонічне право, яке є багатофункціональною системою положень та норм, що виражають всезагальний хід речей в області християнської еkleзіології, яка становить суму знань, котрі формулюються людьми в поняттях, категоріях, визначеннях і беруть початок у об'єктивному бутті. Канонічне право – це звід норм, правил, які діють в області світських взаємостосунків всередині держави, що проявляє себе через сукупність етичних, суспільних цінностей, а саме: справедливість, порядок, любов, моральність, правдивість, вірність, надійність, віру. Це право формулює споконвічні права людини, зокрема право на життя і на все те, що необхідно для збереження і продовження життя, і всі права, що з нього слідують, одночасно вказує на те, що відбудеться, якщо зіткнуться права кількох особистостей, а саме воно стає сукупністю правил, регулюючих людські стосунки. Канонічне право накладає на індивіда моральні обов'язки, оскільки воно відповідає його почуттю цінності, зокрема канонічному правовому почуттю. Завдання, з одного боку – законодавства, а з іншого – виховання і полягає в тому, щоб встановлювати і підтримувати відповідність між правом і канонічним правовим почуттям якнайбільшої кількості громадян держави [8, с. 13–14]. Злочин, за канонічним правом, – це зовнішнє і моральне порушення закону, яке тягне за собою санкції.

Таким чином, слід констатувати, що у процесі розвитку суспільства релігія відіграла значну роль у виникненні норм права і їх подальшому узагальненні. Правова свідомість у минулому переважно тісно змикалася з релігійними уявленнями, поняттями “гріховне” і “злочинне”. У багатьох випадках релігійні норми ставали джерелом правових норм, а біля витоків правосуддя часто стояли церковні служителі.

Релігійні і правові норми функціонують у вигляді окремих нормативних систем, але знаходяться в історично зумовленому взаємозв'язку та взаємодії, при цьому спільно впливають на суспільні системи, духовне й політичне життя громадянського осередку. Проте у таких діяннях, як “гріх”, “проступок”, спостерігається схожість за критеріями оцінювання суспільно небезпечної поведінки людини. Відповідно, небезпека, яка для особистості виявляється у гріховності, збігається з небезпекою для суспільних відносин. Водночас недостатня оцінка вартостей суспільством може чималою мірою призвести до того, що усвідомлення цінностей відбуватиметься важко та неповною мірою, а подекуди воно й зовсім стане відсутнім.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. Харків: Юрінком Інтер, 1999. 304 с.
2. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ, Платон. Москва, 1963. 361 с.
3. Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений. Москва: Наука, 1986. 843 с.
4. Матеріал з Вікіпедії. Аристотель. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C> (дата звернення: 20.06.2018).
5. Матеріал з Вікіпедії. Біблія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.06.2018).
6. Августин. Сповідь. 2-ге вид. Київ: Основи, 1997. 319 с.

7. Релігієзнавство: навч. посібник / за ред. С. А. Бублика. Київ, 1998. 168 с.
8. *Лубський В.І., Харьковщентко Є.А., Лубська М.В.* та ін. Церковне (канонічне) право: підручник. Київ: “Центр учбової літератури”, 2014. 640 с.

REFERENCES

1. *Shulzhenko F.P., Andrusyak T.G.* (1999) *Istoriya politychnykh i pravovykh vchen.* “History of Political and Legal Doctrines”. Kh. 304 p. [in Ukrainian].
2. *Losev A.F.* (1963) *Istoriya antychnoy estetyky. Sofisty. Sokrat, Platon.* “The History of Ancient Aesthetics. Sophists Socrates, Plato”. Moscow, 1963. 361 p. [in Russian].
3. *Nersesyancz V.S.* (1986) *Istoriya polytycheskykh i pravovykh ucheniy.* “History of Political and Legal Doctrines”. M.: Nauka. 843 p. [in Russian].
4. Material z Vikipediyi. Wikipedia article. Aristotle <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C> (Date of Application: 20.06.2018) [in Ukrainian].
5. Material z Vikipediyi. Wikipedia material. Bible. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F> (Date of Application: 20.06.2018) [in Ukrainian].
6. *Augustine.* Spovid. “Confession”. Kyiv: Fundamentals, 1997. 319 p. [in Ukrainian].
7. *Religiyeznavstvo.* “Religious Studies”: manual / editor S.A. Bubyk. K., 1998. 168 p. [in Ukrainian].
8. *Lubskiy V.I., Kharkivchenko E.A., Lubska M.V.* and others (2014) *Tserkovne (kanonichne) pravo.* Church (canonical) Law: a textbook. Kyiv: “Center of Educational Literature”. 640 p. [in Ukrainian].

UDC 343.3/.7(091)

H.V. Fedotova,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Associate, Chief of the Department, State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, ORCID ID 0000-0002-7798-3143

HISTORICAL AND LEGAL PROVISIONS OF NORMATIVE REGULATION OF LIABILITY FOR OFFENSE

Paper is devoted to the definition of the role of misconduct in the formation of the citizens' legal consciousness by analyzing the interpretations of generally accepted rules, laws and beliefs, which serve as a value motivation and positively affect a person.

Violation of the Law of God is assessed by Christian doctrine as one of the components of sin, sinful behavior and is the subject of many sources of Christian literature. The main studies of early Christianity appeared in the second half of the 1st century—the middle of the 2nd century. Of these, 27 were canonized, that is, officially recognized by the church, and they made “The New Testament of Our Lord Jesus Christ”. These are the four Gospels (from Matthew, Mark, Luke and John), the Acts of the Apostles, 21 Epistles of the Apostles and Revelation of John the Theologian (“Apocalypse”). However, the concepts of “sin” and “crime” belong to different spheres, in particular, religious and legal, while the common and main reason for them is evil. One of the means to counteract evil is the laws, although religious orientations are called to struggle and prevent the evil. The value of the Christian idea of sin just lies in the fact that it allows a person (and obliges him) to realize his sin, blame for deeds, comprehend the desire to overcome it, purify his conscience for guilt. Today, law theorists are increasingly turning to biblical norms, seeing it as a high scientific and intellectual value, and believing that these regulations can be treated with absolute

trust. After all, the Bible formulates the basic commandments, which determine the moral and ethical foundations of Christianity, which are interwoven with the criminal-law rules. At the same time, the church is recognized as an authority proclaiming the sense of existence and moral values, which can not be replaced by any other state institution. It is the church that largely defines normative values and motivational impulses making a person feel responsibility for the society and the state. It should be noted that in the process of development of religion played a significant role in the emergence of law regulation and their further generalization. Legal consciousness in the past was mostly closely associated with religious notions, the concept of “sinful” and “criminal”, and in many cases, religious norms became a source of legal norms, and at the root of justice often were lying church ministers. Religious and legal norms function in the form of separate normative systems but are in a historically determined interconnection and interaction, while jointly affecting social systems, the spiritual and political life of the public cell. At the same time in such acts as “sin”, “misconduct” there is a similarity according to the criteria for assessing socially dangerous behavior of a man. Accordingly, the danger which for the individual is manifested in sincerity coincides with the danger to social relations. In turn, an inadequate assessment of the value of society can to a large extent lead to the fact that awareness of values will be difficult, and sometimes it will be completely absent.

Keywords: misconduct, sin, guilt, law, norm

Отримано 27.06.2018